

הברייתה עולה ארישא של הברייתא העוסקת בתביעת המלוה מן הלוה.

ומפרשינו: מאי ארישא [על איזה בבא של הרישא, עולה בבא אחרונה זו]?

אסיפא דרישא, והיא זו ששינינו: "סלע הלוייתך עליו, שקל היה שוה, והלה אומר: לא כן, אלא סלע הלוייתי עליו, שלשה דינרין היה שוה, חייב" —

דשבועה מעיקר הדין גבי לוח הוא, שהוא הרי הודה במקצת הטענה, ומכל מקום אמר רבנן: לשתבע מלוה ולא לוח, כי שמא

ישבע זה הלוה, ויוציא הלה המלוה את הפקדון הוא המשכון שברשותו, ויפסלנו ללוה לעדות ולשבועה, כאשר יוכיח שהלוה שיקר בשבועתו.

ומכאן מקשה הגמרא על רב הונא:

ואם

איתא לדרב הונא, האומר, שאף מי שמשלם לה-א עבור הפקדון ואינו פוטר את עצמו, צריך לישבע שבועה שאינו ברשותו⁽¹⁾ — אם כן למה הפכו חכמים את השבועה על המלוה, והרי כיון דבהכרח משתבע מלוה שאינה⁽²⁾

ב. תמה ב"אילת השחר": הנה הלוה תובע את המלוה מחמת המשכון שנתן לו, ותובעו שהוא שוה שלשה דינרים, והמלוה טוען שאינו שוה אלא שני דינרים וכך הוא "משלם", ואם כן למה לא יישבע שבועה שאינה ברשותו, כיון דבזה שטוען שנאבדה, רוצה לפטור עצמו מעוד זוו שעל זה אינו משלם, שהרי כל החידוש של רב הונא הוא, דאף על גב דמשלם מכל מקום נשבע שמא חמד את החפץ, אבל במקום שטוען "אינו ברשותו" ועל ידי זה נפטר ממנו, הרי גם בלי רב הונא חייב לישבע, וכאן הרי על ידי טענתו שנאבדה הוא רוצה ליפטר מעוד זוו, ואם כן יתחייב לישבע שבועה שאינה ברשותו גם בלי חידושו של רב הונא!?

ותירץ: "דעל כרחך לומר, דכאן פוטר עצמו מהזוו השלישי לא בטענת שומרין, דהא פוטר עצמו מחמת שלא היה שוה רק שתים וכאומר להד"ם על זוו השלישי, וכי האי גוונא לא מצינו שום שבועה, [רק שבועת היסת]."

ג. תמהו הראשונים והאחרונים: לפי המבואר ברמב"ם שהובא לעיל לד ב בהערה 9, שאין משיבין אותו שבועה שאינו ברשותו, אלא אם כן היה הפקדון דבר שאין מצוי לקנות

1. הנה הריטב"א [הובא בהערה 8 לעיל לד ב] מפרש, שאם לא דברי רב הונא לא היינו מחייבים את המשלם לישבע שאינו ברשותו, אף שכל שומר נשבע כן, משום שהיינו אומרים: כיון ששילם, אם כן מסתמא אינו רוצה ליקח את החפץ שלא כדין, שאם כן למה הוא משלם כלל, והרי יכול לכפור [וטעם זה שייך רק כשאין עדים שמסר לו פקדון], או שיישבע שנאנסה ויפטר, [וחדש רב הונא, שמכל מקום חושדים אותו, שמא רוצה הוא לחמוד את החפץ אף שלגזול אינו רוצה]; ולפי המהרש"א [הובא לעיל לד ב בהערה 10] שבנידון דידן אינו יכול לישבע ולפטר שהרי אפילו באונס הוא חייב, צריך לומר, שאם לא דברי רב הונא לא קשה אמשנתנו, משום שיש לפרש את המשנה באופן שאין עדים שמסר לו משכון, והיה יכול לטעון "לא היו דברים מעולם".

2. א. לכאורה נראה שצריך לומר: "אינו ברשותו, היכי מצי מפיק ליה", כי על המשכון אנו דנים, ומשכון לשון זכר הוא; אלא שאין נראה להגיה בכל הענין, שנוקטת הגמרא לשון נקיבה.

[המשכון] ברשותו, היכי מצוי מפיך לה [איך יוציאנה]?!?

הברייתא עוסקת בכגון שיש עדים שנשרפה, (3) ואין צריך המלוה לישבע שאינו ברשותו.

אמר תירץ רבא, אמר רב יוסף:

ותמהינן עלה: אי הכי — שודאי נשרפה —

כמותו בשוק, אם כן מה מקשה הגמרא, והרי יש לפרש את המשנה בכגון שהיה המשכון דבר שמצוי לקנות כמותו בשוק?!?

וכתב הרש"ש שהבל הוא [וב"אוצר מפרשי התלמוד" הביאו כעין זה מעוד אחרונים], "דהכא כיון שיש הכחשה ביניהם בשווי, ובסיפא דרישא צריך הלוח לישבע ... ודאי דצריך לישבע שאינו ברשותו", כלומר: מאחר שהמלוה והלוה חלוקים בערכו של המשכון, אם כן יש לחוש שמא מעלים המלוה את המשכון, כדי שיוכל לשקר בשויותו; [וראה היטב קושיית "אילת השחר" שבאותו ב, וראה גם אות ד].

ד. וב"תומים" [עב כט] הביא את הקושיא הנזכרת, וכתב שם בתוך דבריו, שעד כאן לא תיקשי קושיא זו אלא על מה שהגמרא מקשה מן הרישא, אבל על קושיית הגמרא לקמן — על הסיפא כשהלוה תובע את המלוה שערך המשכון יותר מערך ההלוואה, והמלוה כופר שהוא פטור משבועה, ומקשה הגמרא על רב הונא: כיון שהוא נשבע שאינו ברשותו, אם כן יישבע על ידי גלגול כמה היה שוה — אין לתמוה: נאמר שהמשנה עוסקת בדבר שמינו מצוי שאינו צריך שבועה, ומשום: "דודאי הא דאמרינן מינו מצוי, היינו באותן דמים הנישומים היה מצוי, אבל אם מצוי ביוקר אינו בכלל מינו מצוי, כי פשיטא, אין לך דבר שאינו נמצא אם יפריו על המדה במקח; ואם כן בלוח אומר שהיה מין דבר שמינו גדול והוא שוה שתי סלעים, והוא אומר, שהיה ממין הקטן ושוה בפחות, אם כן פשיטא דחיישינן שמא עיניו נתן בו, דמה בכך שמינו מצוי, וכי מצוי שיכול ליקח שוה שני סלעים בסלע, ואם חששו לנתינת עין רק בדבר שאין

מצוי כל כך אף שמשלם כל דמי שויה, איך לא נחוש במקום שיש ריוח ממון, ואינו יכול לקנותו בשום מקום בדמים הללו, ואם כן איך נאמר דלא יישבע על השויות כלל משום דמינו מצוי, וזה פשוט"; [וצריך תלמוד להבין החילוק שבין הרישא לסיפא].

ה. וה"תומים" שם כתב בשם הריטב"א, שני תירוצים: או דלא משמע ליה במשנה דמיירי בכי האי גוונא, או דאם מינו מצוי אם כן שומתו ידועה, ואיך יחלקו בשומא. [לשון הריטב"א — בחידושים הישנים — "כיון דאיכא ביניהן כמה שוה, משמע דלאו דבר קצוב הוא"; וראה עוד ישובים על קושיא זו ב"אוצר מפרשי התלמוד" תחילת דף לה א.

וכתב ה"תומים" על תירוצו השני, שלכאורה דבריו תמוהים, שהרי יש לומר שיש מאתו מין גדול וקטן, ושניהם מצויים, ומכל מקום חלוקים הם: אם גדול היה או קטן היה [והביא כן בשם הש"ך שם ס"ק ט]?! וראה מה שיישב שם.

3. כתב הראב"ד ב"שיטה מקובצת": "שיש עדים שנשרפה בפשיעה וכו', ומשום סיפא איצטריכא לפרושי שנשרפה בפשיעה"; ביאור דבריו, דברישא שמנכה הלוח מן החוב כפי ערך המשכון, אין צריך לומר שנשרפה בפשיעה, וכמו שכתב המהרש"א שהובא לעיל לד ב בהערה 10, שאת החוב שכנגד המשכון לעולם איבד המלוה, ואפילו נאנס המשכון; אבל בסיפא, שהלוח תובע אחריות מעבר לחוב, בזה צריך לומר שנשרפה בפשיעה, אם מלוה על המשכון "שומר חנם", או בפשיעה כעין גניבה ואבידה, אם "שומר שכר" הוא.

שאף זה — המלוה — **נשבע**, ומלבד מה שזה — הלוח — **נשבע**; כיצד:

זה — המלוה — **נשבע שאינה ברשותו**, וכמו שאמר רב הונא.

וזה — הלוח — **נשבע כמה היה שוה**, שעליו מוטלת השבועה.

ומה ששנינו במשנה: "מי נשבע, מי שהפקדון אצלו", **הכי קאמר**:

מי מהם **נשבע תחילה**, מלוה הוא שנשבע תחילה שאין המשכון ברשותו, שאם לא כן, **שמוא ישבע** זה הלוח כמה היה שוה, ויוציא הלה — המלוה — את הפקדון.

רב הונא בר תחליפא משמיה דרבא, אמר:

רישא דסיפא — העוסקת בתביעת הלוח למלוה — היא דהויא תיובתא לרב הונא!⁽⁵⁾

שהרי שנינו ברישא דסיפא: "סלע הלוייתי עליו, שתים היה שוה, וחלה אומר, לא כן, לא סלע הלוייתך עליו, סלע היה שוה, פטור" המלוה משבועה, משום שכופר הכל הוא.

ואם איתא לדרב הונא [אם כדברי רב הונא] — שהמלוה צריך לישבע שהמשכון אינו ברשותו — אם כן למה פטור הוא משבועה, והרי אף שכפר הכל: מגו [מתוך] **דמשתבע מלוה שאינה ברשותו** וכדאמר רב הונא, **לשתבע נמי אגילגול שבועה**, יישבע אף על

מה יש לחוש אם יישבע הלוח שהשבועה מוטלת עליו, והרי **מהיכא מייתי לה** [מנין יביאנה] המלוה כדי להכחיש את הלוח?!⁽⁴⁾

אלא אמר רב יוסף לתרץ: הברייתא עוסקת בכגון **שיש עדים שנגנבה**.

ואכתי מקשינן: **סוף סוף מהיכא מייתי לה** המלוה, והרי ודאי נגנבה!?

ומשינן: יש לחוש **דטרח המלוה ומייתי לה** למשכון [יטרח לחפש אחר הגנב ויביא את המשכון].

ומקשינן עלה: **אי הכי** — שחושש אתה, שמוא יטרח האחד למוצאה כדי להכחיש את הנשבע — מה הועילו חכמים בתקנתם! והרי **כי משתבע מלוה נמו**, לטרח לוח וליתי [יטרח אף הלוח להביאה כדי להכחיש את המלוה]!?

ומשינן: **בשלמא מלוה יכול הוא לטרוח** ולמצוא את הגנב, **כי ידע מאן קא עייל ונפק בביתיה** [יודע הוא מי הם באי ויוצאי ביתו], ומביניהם יחפש את הגנב; **אלא לוח**, **מי ידע מאן עייל ונפיק בביתיה דמלוה** [וכי מכיר הוא בבאי ויוצאי ביתו של המלוה], עד שיהא בידו למצוא את הגנב מביניהם!?

רב אשי אמר לתרץ את הקושיא מן המשנה על רב הונא:

אין כוונת המשנה, שישבע המלוה ולא הלוח, כמה היה שוה, אלא כוונת המשנה לומר,

4. ראה מה שכתב בחידושי הריטב"א הישנים לפרש את ההוה אמינא של הגמרא; וראה עוד ב"אוצר מפרשי התלמוד" ד"ה אמר רבה, פירושים אחרים בהו"א של הגמרא.
5. אבל מרישא לא תיקשי, כי יש לומר: "זה נשבע וזה נשבע".

4. ראה מה שכתב בחידושי הריטב"א הישנים לפרש את ההוה אמינא של הגמרא; וראה עוד ב"אוצר מפרשי התלמוד" ד"ה אמר רבה,

מה שיגלגל עליו הלוח: **כמה היה שוה!** (6)

אמר רב אשי:

אמריתה לשמעתא, אמרתי את דברי רב הונא, וקושיית רב הונא בר תחליפא עליו, קמיה דרב כהנא [לפני רב כהנא], **ואמר לי לתרץ את דברי רב הונא:**

תהא במאמינו, המשנה עוסקת באופן שהלוח מאמין למלוח שאין המשכון ברשותו, ואינו צריך לישבע על כך, ואם כן אי אפשר לגלגל עליו שבועה.

ומקשינן עלה: והרי אם מעמיד אתה את המשנה בלוח שהוא מאמין למלוח, אם כן, **ונהמניה לוח למלוח נמי בהא: כמה היה שוה**, [יאמיננו גם בטענתו על שויית המשכון], ולשם מה הוא משביעו כלל! (7)

ומשנינן: אכן הלוח מאמינו שאינו גוזלו, אלא שסובר הלוח שלא קיב ליה למלוח **בגויה** [אין המלוח שאינו בעל המשכון מכיר במשכון וטועה הוא בחישוב ערכו], ולכן הוא משביעו. (8)

ואכתי מקשינן: והרי כיון שאתה מפרש את המשנה שהיא עוסקת באופן שהלוח מאמין את המלוח, **ונהמניה מלוח אף הוא ללוח כמה היה שוה**, דהא קיב ליה ללוח **בגויה**

דמשכון כמה הוא שוה! ?

ומשנינן: **לא מהימן ליה** [אין המלוח מחזיק את הלוח לנאמן].

ותמהינן: **ומאי שנא לוח דמהימן ליה למלוח, ומאי שנא מלוח דלא מהימן ליה ללוח!** ? כלומר: וכי מה טעם יש לפרש, שהתנא עוסק במקרה מסוים שהלוח מאמינו למלוח, והמלוח אינו מאמינו ללוח.

ומשנינן: סתמא דמילתא כך הוא, כי: לוח מקיים ביה **במלוח העשיר את הפסוק:** "תומת ישרים תנחם [תמימות הישרים תנהלם]", כלומר: אם לא שאדם נאמן וישר הוא, לא היו מעשרים אותו מן השמים.

ואילו מלוח מקיים ביה **בלוח העני:** "וסלף בוגדים ישרם [ישדרם]", כלומר: איש בוגד ולא ישר הוא, על כן עני ושוודר הוא.

מעשה בההוא **גברא דאפקיד כיפי** [נזמים] **גבי חבריה** [מעשה באדם שהפקיד נזמים ביד חבריו].

לאחר זמן **אמר ליה המפקיד לנפקד: הב לי כיפאי** [הב לי את נזמי!]

אמר ליה הנפקד למפקיד: לא ידענא היכא אורתבינהו [איני יודע היכן שמתים].

7. כלומר: כיון שמשביע הוא את המלוח על שוייות המשכון, הרי שהוא חושד אותו שהוא משקר על מנת לגזולו, וכל שכן שיש לו לחשוד בו שהוא חומד את ממונו ומשלם את תמורתם, שאינו גזל גמור; כך יש לפרש, אך ראה מה שהעיר הרש"ש.

8. ראה בתוספות שנתנו טעם, למה לא תירצה

6. הקשה רבי עקיבא איגר: למה לא יהא נאמן לפוטרו מן השבועה שמגלגל עליו, במיגו שהיה אומר "לא היו דברים מעולם!"? [פירוש: הרי יש לומר שמשנתנו עוסקת בכגון שלא היו עדים על מסירת המשכון, ויש לו מיגו ולכן אינו צריך לישבע]; וראה שם שהאריך בכל זה, וראה מה שכתב עליו ב"ברכת אברהם".

והיו שוים יותר מערך האפדנא ששולמה עבורם.

אמר רב נחמן:

הדרי כפי למרייהו, והדרא אפדנא למרה [חוזרים הנזמים כמות שהם לבעליהם, והטרקלין יחזור לנפקד שגבו אותו ממנו].

אמר רבא:

הוה יתיבנא קמיה דרב נחמן, ישוב הייתי באותה שעה — שבא דין זה — לפני רב

אתא הנפקד לקמיה דרב נחמן לשאול בדינו:

אמר ליה רב נחמן לנפקד: כל⁽⁹⁾ האומר "לא ידענא" פשיעותא היא, ולכן זיל שלים ליה למפקיד את נזמיו; ומכל מקום לא ציית הנפקד לפסק הדין, ולא שילם הנפקד.

אזל רב נחמן אנביה לאפדניה מיניה [הלך רב נחמן וגבה ממנו את טרקלינו] כפי ערך הנזמים.⁽¹⁰⁾

לסוף אשתכח כפי [לסוף מצאו את הנזמים], ואיקור [התיקרו] הנזמים בינתיים,

פשיעה גדולה מזו, שאין לך מקום המשתמר, שלא יהא צריך לנתינת לב עליו תמיד", וזה טעם אחר ממה שכתב הריטב"א].

והוסיף המאירי: "שמא תאמר: אחר שכן, זה שאמרו ששומר חנם פטור בגניבה ואבידה, היאך אבידה נמצאת לשומר חנם, עד שנאמר שהוא פטור עליה, [והרי] אם אמר "איני יודע היכן הנחתים" הרי פשיעה היא, וחייב, [ואילו] אם אמר: "יודע אני היכן הנחתים, אבל איני יודע מי נטלם", הרי זה גניבה היא ולא אבידה?!

ושמא, אין שם "גניבה" נאמר, אלא בשיצא קול גניבה או אמתלת גניבה, וזה שאינו יודע מי נטלה, נקרא "אבידה"; ומכל מקום יש מי שפירש [לתרץ קושיא זו], שלא נאמר: "לא ידענא פשיעותא היא", אלא כשאומר "לא ידעתי אם הנחתים במקום המשתמר אם לאו", הא אם אמר: "ידעתי שבמקום המשתמר הנחתים, אבל איני זכור המקום" אין זה פשיעה, והרי היא "אבידה".

10. כן מבואר פירוש "אפדנא" ברש"י ד"ה דהא הו; ורבינו חננאל פירש: שהוא חצר.

הגמרא גם על הקושיא מהרישא "תהא במאמינו", ראה שם וב"חברותא" שעל התוספות בהערה.

9. כתב הריטב"א: "פירוש: אמרינן כל, לרבות אפילו היכא דאמר יודע אני שהנחתים במקום המשתמר, אלא שאיני זכור מקומם, דאפילו הכי חשיב פשיעותא, כי היה לו להניחו במקום שיוכל ליתנו לו כשיתבענו ממנו"; וכן דקדקו אחרונים מלשון הרמב"ם [שאלה ופקדון ד ז]: "באיזה מקום קברתי הכספים", דנראה שיודע ששמרם במקום המשתמר, וכהריטב"א.

והמאירי להלן מב א ד"ה כל שהפקיד, הביא שתי שיטות בזה, וזה לשונו:

"כל שהפקיד אצל חבירו איזה פקדון, והניחו במקום הראוי לשמירה, וכשזה בא ותובע פקדונו, אינו זוכר המקום שהניחם בו, ואומר: "לא ידעתי היכן הנחתים, או באיזה מקום קברתיים, המתן עד שאבקש ואמצא", מכיון שהחזיק עצמו בשוכח, נעשה פושע; ואם נאנסו, אף על פי שנודע אחרי כן שבמקום המשתמר נאנסו, חייב לשלם, [כלומר: משום דתחילתו בפשיעה וסופו באונס, חייב], שכל שהשליך פקדונו אחרי גוו כל כך, עד ששכח, אין לך

נחמן, ופרקין "המפקיד" הוה [ובפרקנו פרק המפקיד היינו עוסקים],⁽¹¹⁾ ואמרי ליה [הקשיתי לן]:

והרי שנינו במשנתנו: "המפקיד אצל חבריו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו שילם ולא רצה לישבע ... נמצא הגנב משלם תשלומי כפל ... למי משלם למי שהפקדון אצלו"; והיה לנו לומר: כשם שזוכה הוא בכפל כך זוכה הוא ביוקר! ? והיות והנפקד שילם את הנזמים, ולא נפטר על ידי שבועה, מן הדין שיהא היוקר שלו! ?⁽¹²⁾

ולא אהדר לי [לא השיב לי רב נחמן על קושייתי], ושפיר עבד דלא אהדר לי [יפה עשה שלא השיבני], כי אין זו קושיא!

מאי טעמא: כי התם — במשנתנו — לא אטרחיה הנפקד למפקד לבי דינא [לא הטריחו לתובעו בבית הדין], אלא מיד כשתבעו בינו לבינו, הסכים לשלם.

אבל הכא — במעשה הנזמים — הרי אטרחיה הנפקד למפקד לתובעו בבי דינא, ובאופן זה, אף כששילם אינו מקנה לו לא כפל ולא יוקר.⁽¹³⁾

[הפרק] אינה כדעת הרשב"א לענין עדים שפשע, ואין להוכיח מזה שקושיא זו קשה גם לדעת הרשב"א; וראה עוד במהר"ם שי"ף שאף הוא הקשה כן, וראה תירוצו.

וצידד רבי עקיבא איגר לומר, שאם היה אומר הנפקד אחר שחייבו רב נחמן לשלם: "שוב מצאתי את החפץ אלא שנאנס מידי", היה יכול לטעון כן, ואם כן משום שלא טען כן שהיא טענת פטור, "הוי עתה כמו מתחייב בהודאתו".

וראה היטב ב"חידושי הריטב"א", בכיאר תשובת הגמרא: "התם אטרחיה לבי דינא" שמבואר דלא כרבי עקיבא איגר; וראה ב"חברותא" על התוספות בהערות שם.

ב. ב"ברכת אברהם" נתקשה: כיצד שייך לחלק בין הגוף ליוקרא, וכיצד שייך בכלל, שאחד יהיה לו בעלות לגבי יוקרא! ? וראה מה שכתב שם; וראה ב"חברותא" שעל התוספות, שלפי שיטת התוספות, אין להוכיח שאפשר לחלק את היוקר מעיקר הבעלות, ועיקר הקושיא היא לפי שיטת הרמב"ם הסובר שאין הוא קונה אלא "פרה לכפילא" או "פרה ליוקרא", ובוה אכן צריך להבין איך שייך לחלק זה מזה.

13. הרחבה בענין זכות הנפקד ביוקר כשלא

11. ראה "אוצר מפרשי התלמוד" בטעם שהזכיר רבא, שהם היו עוסקים באותה שעה בפרק זה.

12. א. הקשה רבי עקיבא איגר על הדמיון למשנתנו: "תמוה, דבמתניתין שילם על פי הודאתו, מה שאין כן במה שאמר "לא ידענא" לא היה דרך הודאה, ודעתו היה לפטור עצמו מזה, רק דנתחייב מתוך טענתו, ונתחייב על פי פסק בית דין, ובכך האי גוונא לא מצינו דמקני ליה כפילא".

והוסיף: "ולא מיבעי לשיטת הרמב"ן [הובא בתחילת הפרק בהערה 2], דבעדים שפשע לא מקני ליה כפילא, והכי נמי הכא הוה עדים דמחוייב על פי טענתו, אלא אפילו להרשב"א [הובא בהערה שם] דבעדים שפשע זכה בכפל, מכל מקום זהו רק במתחייב גם כן בהודאתו ואינו מטריח לו בהבאת עדים, מה שאין כן הכא דאינו מודה כלל".

[וחידוש הוא בהבנת הרשב"א, ראה לשונו שהובא בהערה שם; ואף שרבי עקיבא איגר הביא, שמצא קושיא זו ב"שיטה מקובצת" בשם הרשב"א, אלא שלא הבין תירוצו; הנה טעות סופר הוא בשיטמ"ק, כי כל המבואר שם הוא מדברי הריטב"א, ודעת הריטב"א [בתחילת

ומקשה הגמרא על רב נחמן, שפסק להחזיר את הדין, ולבטל את הגביה:

למימרא דכבר רב נחמן: שומא — נכסי לזה ששמו בית הדין למלוה לפרעון חובו — הדרר ללוה אם ירצה לפרוע את חובו

הטריחו לבית דין:

א. הנה לעיל בגמרא לד א נתבאר לפי לישנא קמא, שהנפקד זוכה משעת משיכה את הכפל, משום שהוא "שבחא דממילא", ואינו זוכה בגיזות וולדות שהוא "שבחא דגופא"; ונחלקו הראשונים למה זוכה הוא ביוקר כשלא אטרחיה לבי דינא:

דעת התוספות: יוקרא חשוב "שבחא דממילא" כמו כפל כיון שאינו ניכר בגוף הבהמה, ולא "שבחא דגופא" כמו גיזות וולדות שהם ניכרים בגוף הבהמה, ולכן זוכה אותו הנפקד כששילם ולא הטריחו לבית דין אפילו לפי לישנא קמא.

וכן היא גם דעת הרמב"ן, ומטעם אחר: "יוקרא רווחא דאתי מעלמא הוא, ולא דעתיה עליה מעידן שומא ואילך",

הרא"ש [הובא ב"שיטה מקובצת" לעיל לד א] כתב בפירושו אחד: "אי נמי סבירא ליה כהך לישנא דסמוך לגניבתה, ולא מחלקינן בין שבחא דממילא לשבחא דמעלמא, אלא סמוך לגניבתה קני לה לגמרי".

וב"חידושי הריטב"א" [הישנים] כתב, שהכא מיירי ביוקר שבא אחר ששילם, ואת זה קונה אף דאתי מגופה, ראה לשונו; ולדעת ה"קצות החושן" [רצה ב], אף זו היא דעת הראב"ד [שאלה ופקדון ח ג, דלא כפירוש הש"ך בדבריו], ולכן פסק הראב"ד שם, שאינו קונה אלא יוקר שאחר התשלום או אחר שאמר "הריני משלם".

ב. איזה יוקר הוא קונה:

דעת הראב"ד [שאלה ופקדון ח ג] היא, שאינו קונה אלא יוקר שנתייקרו הנזמים לאחר התשלום, [או כשאמר: "הריני משלם", זוכה

הוא ביוקר שלאחר אותה אמירה], ואף שבפשוטו יש לנו לומר, שלפי לישנא קמא שמשעת משיכה זכה, אף יוקר שאחר משיכה יש לו לזכות, ולפי לישנא בתרא יש לו לזכות ביוקר שבא לאחר שעה הסמוכה לאבידה או לגניבה [וכאשר השיג עליו ה"מגיד משנה"]; ובביאור טעמו, ובאיזה אופן אמר כן הראב"ד, נחלקו הש"ך וה"קצות החושן" סימן רצה.

לשון הרמב"ן בסוגייתנו שכתב: "יוקרא רווחא דאתי מעלמא הוא, ולא דעתיה עליה מעידן שומא ואילך", משמע שהוא סובר, שאם כי שבחא דממילא הוא מכל מקום אינו זוכה אלא ביוקר שלאחר התשלום, שכן משמע הלשון: "משעת שומא ואילך", ומשמע מלשונו, שטעמו הוא משום שרק השבח שלאחר תשלום הוי "שבחא דממילא".

וראה עוד בריטב"א שכתב כאן: "פירוש, דאייקור בטר שומא"; ובביאור טעמו יש לומר, שהולך לשיטתו [לעיל לד א] על שתי הלשונות בגמרא אם מקנה לו משעת משיכה או משעת גניבה: "ודוקא בגניבה אמרינן הכי, אבל באבדה דכל היכא דאיתא מצי מקנה לה [היינו, שלפי דעתו אבידה נקראת "ברשותו" ויכול אדם להקנותה], בשעת תשלומין דוקא מקני אותה", [ובהערות לעיל לד א נתפרשה כוונתו]; ולפי זה לא פירש כן אלא משום שסוגייתנו עוסקת באבידה, אבל בגניבה יקנה אפילו היוקר שקודם תשלומין; וראה מה שכתב ב"קצות החושן" סימן רצה סק"ג.

[והעירו אחרונים משיטות אלו, על מה שייסד הגר"ש רוזובסקי זצ"ל, שכל המתחייב בתמורת הדבר הרי הוא קונה אותו; כי לפי יסוד זה, מן הדין היה לנו לומר, שלכל הפחות משעה

דשומא בטעות הוה, דהא הוה כיפי מעיקרא, שהרי בתחילת השומא היו הנזמים בידו ולא היה יודע, ואילו היה יודע לא היו שמין את הטרקלין; אבל שומא שבית דין שמין על שאין לו מעות והוא חייב לו, הרי הוא כמכר

במעות! ? שהרי כך נראה ממה שהחזיר רב נחמן את הטרקלין למשלם! (14)

ומשינינן: לעולם יש לומר דסבר רב נחמן שומא לא הדר, ושאיני התם באותו מעשה,

דמתרץ [סגנון הדברים כאן הוא על פי לשון הרשב"א]: דהכא כיון שאין מקנה המפקיד לנפקד את היוקר משום דאטרחיה בבית דין, ניחא ליה לבעל האפדנא שתחזור לו האפדנא, ורק משום "דסבירא ליה לרב נחמן בעלמא דשומא הדרא, קאמר נמי הכא דאי ניחא ליה למרי אפדנא הדרי ליה".

ומפרש הרשב"א מה היה צריך לפסוק רב נחמן אילו לא היה זה רצון הנפקד, או אילו היה סובר רב נחמן ששומא לא הדר:

אילו לא היה רצונו של הנפקד להחזיר לעצמו את האפדנא, כי אז היה הדין: נוטל הנפקד את הכיפי, ואת היוקר מחזיר הנפקד למפקד, והאפדנא תישאר בידו של המפקד ששמו אותו לו.

[תוספת: ברשב"א מבואר כפי שנתבאר בפנים; אבל הרמב"ן שפירש אף הוא את מהלך הסוגיא כפירוש הרשב"א, כתב שם בד"ה לימא: "ואי לא בעי [הנפקד] שתחזור לו אפדנו: להדריה [הנפקד למפקד] לפקדון [הם הכיפי שנמצאו בידו], ויהיב ליה היאך [המפקד לנפקד] דמי אפדני, כדשמו ליה מעיקרא [היינו, כערך התשלום ששילם]"; והיינו, שהרשב"א כתב באופן זה, שהכיפי נשארים ביד הנפקד, ואת היוקר שאינו שלו נותן הנפקד למפקד; ואילו הרמב"ן כתב באופן זה, שהמפקד נוטל את הכיפי היקרים, ונותן מעות לנפקד כפי ערך הזול; וראה עוד ברמב"ן בד"ה אבל רש"י ז"ל [ראה שם היטב], דבאופן "דלא בעי נפקד דתיהדר ליה": "יהיב ליה היאך [המפקד] מדמי כיפי, כמה דשמוה ניהליה בעידן שומא [היינו,

שפסק רב נחמן שעליו לשלם את הכיפי, היה לו לזכות בכיפי שהרי נתחייב תמורתם, ושוב ממילא יקנה את היוקר, ואילו כאן מבואר שהנידון בסוגיינתנו הוא על יוקר שלאחר התשלום, ומכל מקום לא קנה אותו כיון שאטרחיה לבי דינא].

דעת ה"מגיד משנה" [על הראב"ד שם], שהוא זוכה ביוקר שמשעת משיכה לפי לישנא קמא, וביוקר שמשעת גניבה ואבידה לפי לישנא בתרא, וכאשר כן הוא הדין בכפל; ודלא כדברי הראב"ד.

ודעת האחרונים הש"ך וה"קצות החושן", מתבארים ב"חברותא" שעל התוספות בהערות כאן.

14. הסוגיא צריכה ביאור: הרי הנידון אם "שומא הדר" הוא, באופן שהלוה רוצה להחזיר לעצמו את אשר גבו ממנו ולשלם במעות, ואנו אומרים שאין המפקד יכול להתנגד, ומשום "ועשית הישר והטוב"; ואף כאן, אילו היה תובע הנפקד שיחזירו לו את האפדנא, היה מקום ללמוד ממה שפסק רב נחמן להחזירו לו, ש"שומא הדר"; אבל הרי לא מצאנו שביקש את חזרת האפדנא, ואם כן מה שפסק רב נחמן להחזיר את האפדנא, מאיזה טעם אחר הוא, ואיך למדו מכאן ש"שומא הדר"; וכל שכן שבפשוטו אין ללמוד ממה שלא נתן לו את היוקר ש"שומא הדר", כי מה ענין זה לזה! ? ומדברי הראשונים יש ללמוד כמה פירושים בסוגיא:

האחד: כתב הרשב"א בשם "ואיכא מאן

הכיפי שלאחר תשלום, וכמובא משמו בהערה [13].

והוסיף ב"חידושי הריטב"א": "ולא ידעתי מי הכריחם לומר דבר זה, והא מתפרשא מילתא שפיר בלא זה, והכי פירושו": [הדברים מובאים כאן על פי לשונן]:

למימרא דסבר רב נחמן ד"שומא הדרא": דכיון דחפצים נינהו ולא מעות, כל אחד היה חפץ בשלו יותר, וכל אחד כפוי היה על החילופין, דכי היכי דנפקד היה מוכרח בנתינת האפדנא, דאילו היה הכיפי בידו היה רוצה את האפדנא שלו יותר מהכיפי, כך בעל הכיפי כפוי היה בלוקחו את האפדנא, שיותר היה רוצה בכיפי ידידיה; ואף על גב שעכשיו אין בעל האפדנא רוצה בהאי תקנתא ד"ועשית הישר והטוב", היות ונתייקרו הכיפי, אפילו הכי אית לן למיעבד "ועשית הישר והטוב" לזה שאבד הכיפי שהיו שלו, והיה רוצה יותר בכיפי שלו, כמו שאם היה רוצה בעל האפדנא שיחזירו לו, [ופירושו זה נרמז במאירי, שכתב בשם יש אומרים, שהוכיחו מכאן ש"שומא הדר" לא רק בקרקעות, אלא גם במטלטלין, אלא שהמאירי פירש לא כן, וכמובא בהמשך ההערה].

ויש המפרשים את דבריו, שראיית הגמרא היא ממה שפסק רב נחמן שהיוקר אינו של בעל האפדנא, שהרי הקדים הריטב"א לבאר, שאם "שומא לא הדרא" כי אז החליפין הם כמכר גמור, ואף היוקר שלו הוא, ובהכרח שהשומא אכן חוזרת, אלא שאין היא חוזרת משום רצונו של בעל האפדנא, אלא משום רצונו של בעל הכיפי, כי כשם שלבעל האפדנא זכות לבקש את שלו, כך גם לבעל הכיפי, ומשום "ועשית הטוב והישר" יש לשמוע לו, והיות וזכותו לתבוע את חזרת השומא, ממילא היוקר הוא שלו ולא של בעל האפדנא; ולפי פירושו זה, "שומא הדר" הנידון כאן אינו על חזרת האפדנא [כשאר "שומא הדר"], אלא על חזרת הכיפי לבעליהם,

כערך התשלום ששילם], ושקיל ליה [המפקיד] כיפי [והטעם]: דהא לא אקני ליה [המפקיד] לנפקד] רווחא [היינו היוקר], וכיפי הרי לא שיימינהו בית דין לנפקד, עד שנאמר: שאינו יכול לתבוע את כיפיו".

וממשיך הרשב"א: ואילו היה סובר רב נחמן דשומא לא הדרא, גם כן היה לו לומר: תישאר האפדנא בידי המפקיד, ואת יוקר הכיפי יחזיר הנפקד למפקיד.

והיינו, דמאחר שכן הוא הדין בשני אופנים אלו, אם כן בהכרח שפיסקו של רב נחמן, הוא משום שכך הוא רצונו של נפקד, וזכותו לדרוש לעשות כן משום ש"שומא הדר"; ולפי פירושו זה אין ענין "שומא הדר" קשור בפיסקו של רב נחמן בענין היוקר, ו"שומא הדר" הנידון כאן הוא על תביעת הנפקד להחזיר לו את האפדנא, כשאר "שומא הדר".

השני: ב"חידושי הריטב"א" חלוק על הדין ועל הפירושו, שכתב: "למימרא דסבר רב נחמן שומא הדרא לעולם, מדקאמר אהדרו כיפי למפקיד ואהדרי אפדנא לנפקד [מוכח כן], דאי סבירא ליה [לרב נחמן] דשומא לא הדר, הוה ליה למימר דתיהו אפדנא למפקיד כיון שנתנה לו המפקיד בשומת בית דין בדמי הכיפין, והכיפין ליהו לנפקד, והיוקר שנתייקרו ליהו למפקיד", [כלומר: והיות שכן הוא, אם כן בהכרח לפרש את מה שפסק רב נחמן להחזיר הכל, שהוא משום דשומא הדר, והיינו כהרשב"א, שמסתמא ניחא ליה בזה]; אך הוא תמה על זה: "ותמהתי מאד על זה, אי סבירא ליה ד[שומא] לא הדרא, אמאי יחזיר לו היוקר למפקיד [ואף שהטריחו לבי דינא], דהא הוי כמכר גמור"!

[ולכאורה נראה, שזה שייך דוקא על היוקר שנתייקרו הכיפי אחר התשלום, אבל על יוקר הקודם לתשלום אין שייך זה, וקושייתו היא, משום שהוא מפרש את הסוגיא רק על יוקר

גמור ואינו חוזר. (15)

אמרי נהרדעי:

שומא הדר עד תריסר ירחי שתא [חוזר לבקשת הלוה עד שנים עשר חודש].

אמר אמרימר: אנא מנהרדעא אנא, ובכל זאת **סבירא לי: שומא הדר לעולם,** ולא עד שנים עשר חודש בלבד.

והלכתא: שומא הדר לעולם, משום שנאמר:

מקובצת" עוד מדברי הראשונים בכיבור סוגייתנו].

15. א. נתבאר על פי לשון רש"י; ולשון רבינו חננאל הוא: "שומא בטעות הוא, דהא הוה כיפי ולא אבדו, דקיימא לן פקדון כל היכא דאיתיה ברשותיה דמאריה איתא".

ולמד הרמב"ן מדבריהם, שרק בנידון דידן — שמתחילה היו הנזמים ברשותו — מיקרי "שומא בטעות", אבל אם נאבדו הנזמים ושוב מצאם, זה לא מיקרי "שומא בטעות"; ודעת הרמב"ן אינה כן, אלא אף על פי שאבדו ועכשיו נמצאו, הויא שומא בטעות, "דאיהו [הנפקד] לא הוה מחויב ולא מידי, כיון דהשתא הדר ליה ממונא בעיניה, ולא דמי לשומא בעלמא [שהיא חוזרת], דאילו התם ודאי חייב הוא לפורעו ממונו וכבר פורעו, אבל הכא אילו היה מחזיר לו פקדונו אינו חייב לו כלום, ועכשיו הרי הוא מחזירו לו, ואיגלאי מילתא דלא הוה ליה גביה כלום, דפקדון כל היכא דאיתיה ממונו דבעלים הוא, ואילו היו יודעים באותה שעה שימצאו הכיפין, מי נחתין לנכסיה", [ומלשונו שם בהמשך הדברים, מתבאר בהדיא, שאין חילוק בין אם אבדו לבין נגנבו, שבכל אופן הרי זו שומא בטעות].

וכתב עוד הרמב"ן וכן כתב הרשב"א, שלפי הגירסאות כפי שהם בספרים שלנו: "דהא הוה כיפי מעיקרא", משמע כשיטת רש"י והר"ח, ואולם הביאו מהרמב"ם שכתב כדעת הרמב"ן. ב. כתב הש"ך [רצה ו]: מוכח בש"ס שם "דאפילו נמצא אחר כך בבית שומר [שהוא

ודלא כהרשב"א, וכן חלוק הוא על הרשב"א, שלרשב"א אין הוכחת הגמרא קשורה בפסק לענין יוקר, ואילו לפירוש זה יש קשר ביניהם; וראה היטב לשונו של רבינו חננאל בסוגייתנו]. השלישי: המאירי מכריע בין שניהם, והיינו, שהוכחת הגמרא תלויה בפסק לענין יוקר [ועל דרך "חידושי הריטב"א"], אך ענין "שומא הדר" כאן הוא כשאר "שומא הדר" שהוא מצד הנפקד התובע את אפדנו [וכפירוש הרשב"א]; וזה תוכן דברי המאירי: דהנה בסוגייתנו מבואר, שהיות ואטרחיה לבי דינא לא זכה בעל האפדנא ביוקר, והביא המאירי מחלוקת, במי שנתן מעות [ולא אפדנא כנידון שבסוגייתנו], אם בכי האי גוונא יזכה ביוקר —

והמאירי הביא ראייה שהוא זוכה ביוקר, ממה שאמרו "למימרא דשומא הדר", שפירוש הסוגיא הוא [על פי לשונו של המאירי], מאחר שאמר רב נחמן "הדרא ארעא והדרא כיפי" ולא אמר שהקרקע יעמוד ביד המפקיד, והנפקד יזכה בכיפי ויחזיר לו את היוקר, הרי מוכח "שאיין היוקר חוזר לבעליו, אלא מצד שהיה בידו של זה [הנפקד] לסלקו מן הקרקע, הא כל שאינו בדרך זה [דהיינו כשנתן הנפקד מעות] אין היוקר חוזר לבעלים".

וברש"י מבואר, שהראיה היא ממה שחזרה האפדנא למרה, ומוכח שלא כחידושי הריטב"א שהנידון הוא על החזרת הכיפי; ובפשוטו מוכח גם שלא כהמאירי, שאם היתה הראיה ממה שלא זכה הנפקד ביוקר, היה לו לרש"י להדגיש פרט זה, שההוכחה היא ממה שהיוקר אינו של בעל האפדנא, [וראה ברמב"ן, ברשב"א וב"שיטה

”ועשית הישר והטוב”.

שנתנה במתנה], ודאי שאנו אומרים:

הגמרא מביאה כאן פסקי הלכות בדין “שומא הדר”:

הני — לוקח יורש ומקבל המתנה — מעיקרא אדעתא דארעא נחות ולא אדעתא דזוזי נחות, [מתחילה על דעת קרקע ירדו לה, ולא על דעת מעות], ואינם צריכים להחזיר אותה ולקבל מעות תמורתם.

דינים אלו הם פשיטא:

ג. ופשיטא נמי: אם שמו לה לאשה את נכסי מי שלוה ממנה, ואינסיבא [נישאה], או אם שמו מינה דאשה [או שהיתה היא הלווה ושמו את נכסיה], ואינסיבא, ומתה:

א. אם שמו ליה בית הדין לבעל חוב את נכסי מי שלוה ממנו, ואזל איהו [והלך בעל החוב] ושמה לבעל חוב דידיה [פרעם לאותם נכסים לבעל חוב של], (16) כי אז אמרינן ליה לבעל החוב השני: לא עדיף את מגברא דאתית מיניה [אינך טוב מזה שבאת מחמתו], וכשם שהראשון היה צריך להחזיר, אף אתה שבאת מכחו — תחזיר ללוה הראשון ששמו אותה ממנו.

בעל בנכסי מלוג [נכסים, שהבעל אוכל פירותיהם, והגוף שייך לאשה] (17) של אשתו שמתה, “לוקח” הוי בגוף הקרקע ולא “יורש” כשאר יורשים, ולפיכך: לא מיהדר ולא מהדרינן ליה [אינו מחזיר, ואינו יכול לתבוע שיחזירו לו], כשם שלוקח אינו מחזיר, ואינו יכול לתבוע להחזיר את

ב. ופשיטא נמי: אם זבנה [מכרה המלווה] לקרקע שהגבוהו בית הדין משל הלווה, או אורתה [הורישה לבניו], ויהבה במתנה [או

הדר” ומשום שיש לומר שזה הוא כמו מכירה, ולפי סברא זו, כשנתן המלווה למלוה שלו מדעתו, זה הוא כמו מכירה שאינה חוזרת ממנו אף שחוזרת מן הראשון שבית דין הגבוה לו; אלא כוונת הגמרא לומר, שבית דין גבו ממנו את הקרקע ונתנו לבעל חובו.

חשוב שומא בטעות], כל שלא ידע השומר בשעה ששילם או שאמר הריני משלם, זכה אחר כך ביוקרא”, כוונתו לומר, שאם כי שומא בטעות היא, מכל מקום אין זה מפקיע את זכותו של הנפקד ששילם — בלי הטרחת המפקיד לבית דין — לזכות ביוקר; וכוונתו במה שאמר שהוא מוכח בש”ס, יש לפרש, דהיינו משום דמשמע, שאם כי שומא בטעות היא, לא חזרה בה הגמרא מהטעם שאמרה תחילה, שמשום הטרחתו לבית דין לא זכה ביוקר, ומשמע ששני ענינים הם; וראה לשון המהר”ם שיף בסוף ד”ה ואמרי ליה, וראה “אוצר מפרשי התלמוד”.

17. בתוספות בכתובות [נ א, ד”ה הבעל מוציא], מבואר, שהבעל יש לו דין לוקח בירושת אשתו, בלי קשר לקנין הפירות שיש לבעל בנכסי אשתו, ואפילו כשקיבלה האשה מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, או שכתב לה “דין ודברים אין לי בנכסייך”, מכל מקום לגבי ירושת אשתו דין לוקח יש לו; וראה ברש”י בבבא קמא פח ב ד”ה באושא התקיננו, שנראה מדבריו שהוא סובר לא כן.

16. כתב הרש”ש, שאין לשון הגמרא “ואזל איהו ושמה לבעל חוב דידיה”, בדוקא, ומשום שזה תלוי במחלוקת הגמרא לקמן כשהלווה הראשון נתן מדעתו לבעל חובו, אם “שומא

(18) השומא.

ומפרשת הגמרא טעמו של כל אחד:

ומשום דכך אמר רבי יוסי ברבי חנינא: **באושא** [כשגלו סנהדרין שהיו יושבים בלשכת הגזית, לשם] התקינו:

האשה שמכרה בנכסי מלוג — את הגוף השייך לה — **בחיי בעלה, ומתה, הבעל מוציא** את גוף הקרקע מיד הלקוחות.

הרי ש"לוקח" הוא שקדם ללקוחות, כי אילו היה "יורש" לא היה יכול להוציא מן הלקוחות, שהרי בן שהוא "יורש" אינו יכול להוציא מיד לקוחות שקנו מאביו בחייו.

לה-ב עוד מבארת הגמרא: כל זאת שאמרנו ד"שומא הדר", היינו כשהגבו בית הדין את נכסי הלוה למלוה, אבל:

אם **אנביה איהו בחובו** [הגבה הלוה מרצונו את נכסיו למלוה שלו],⁽¹⁾ **פליגי בה** בדין זה **רב אחא ורבינא**, אם יכול הוא לבקש להחזיר את הנכסים ולפרוע מעות תמורתם:

חד מהם אמר: אף על פי כן הדרה, צריך המלוה להחזיר ללוה, אם יבקש הלוה לתת לו מעות.

וחד מהם אמר: אם מדעתו הגבה, שוב לא הדרה.

מאן דאמר: לא הדרה, משום דסבר: האי **זביני מעליא היא**, [פרעון נכסים אלו כמוהו כמכירה], **דהא מדעתא דנפשיה אנביה** [שהרי מדעתו נתן לו], וכשם שמכר אינו חוזר, כך זה אינו חוזר.

ומאן דאמר: הדרה, משום דסבר: לא זביני **מעליא הוא**, [אין זה מכר גמור], **והאי דאנביה מדעתיה, ולא אתא לדינא, מחמת כיסופא הוא דאנביה**, [כי מה שהגבה לו מדעתו ולא הטריחו לבוא עמו לדין, משום בוששה עשה כן].

מוסיפה הגמרא לדון עוד בדין נכסי לווה שמגבים בית הדין למלוה:

ומאימת אכיל המלוה פירי של הקרקע שהגבוחו בית הדין לבסוף, כלומר: לאחר שהגבוחו בית דין את הקרקע, מאימתי יכול הוא למפרע לתבוע את פירות הקרקע?

רבה אמר: מכי מטיא אדרכתא לידיה, משהגיע ליד המלוה שטר מבית הדין המרשה לו לחפש קרקע המתאימה לחובו כדי שייגבנה.

אביי אמר: עדיו בחתומיו זבין לו, כלומר:

במתנה" אינם צריכים להחזיר.

1. לשון רש"י הוא: "אם לא שמוה בית דין למלוה על כרחו של לווה, וקם ליה מעצמו, ולא הטריחו לדין, ואמר לו: טול קרקע זה בחובך", ודנו האחרונים [ראה "אוצר מפרשי התלמוד" בשם ה"בית יוסף" והש"ך], אם מה שכתב רש"י "לא שמוה בית דין למלוה על כרחו" הוא עיקר,

18. ביארו התוספות, שרק לענין "לא מהדרינן ליה" הוצרכנו לומר ש"כלוקח" הוי ולא כ"יורש", כי אילו היה "יורש" היו צריכים להחזיר לו את השומא, כשם שמחזירים לבנו של לווה הבא להחזיר את הנכסים ששמו מאביו; אבל מה ד"לא מיהדר" אינו דוקא משום שהוא כ"לוקח", שאף אילו היה "יורש" לא היה צריך להחזיר, וכמו שאמרו לעיל "זבנה אורתה ויהבה